

УДК: 378

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кайдалова Л.Г., канд. пед. наук, доц.
Національний фармацевтичний університет

Стандартизація вітчизняної вищої освіти, в т.ч., фармацевтичної, є нагальною потребою в умовах освітньої інтеграції в світовий та європейський простір. На сучасному етапі на міжнародному рівні продовжується робота зі створення стандартів вищої освіти з врахуванням інтеграційних процесів.

Нові вимоги щодо фахівців, кваліфікаційних характеристик, освітньо-кваліфікаційних моделей випускників, привели до потреби розробки стандартів нового покоління. Саме зміна форм господарювання в економічних умовах, необхідність самостійного прийняття важливих рішень, широке упровадження комп'ютерних технологій тощо, зумовили зміну підходів до розробки освітніх стандартів. На сучасному етапі висувається вимоги не тільки до рівня знань, умінь та навичок, а й до компетентцій та особистісних якостей фахівця. Реалізувати це можливо за умови розробки нових стандартів: освітньо-кваліфікаційних характеристик, освітньо-професійних програм та засобів діагностики якості вищої освіти.

На сучасному етапі в освітянських колах спостерігається тенденція щодо розробки освітніх стандартів з орієнтацією на компетентнісний підхід. Якщо до недавнього часу кваліфікаційна характеристика фахівця передбачала тільки перелік знань та вмінь, то у новій редакції освітньо-кваліфікаційної характеристики будуть визначені компетенції. Експерти Болонського процесу вважають, що зближення академічного навчання та професійної діяльності, встановлення між ними тісних зв'язків, сприяє покращенню у випускників здатності до праці.

Перехід від кваліфікаційної моделі до компетентнісної буде враховано при створенні стандартів з освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра та магістра. В

компетенційній моделі фахівця цілі освіти пов'язані як з об'єктами та предметами праці, з виконанням конкретних функцій, так і з міждисциплінарними інтегрованими вимогами до результатів освітнього процесу. Мета професійної освіти полягає не тільки в тому, щоб навчити людину щось робити, придбати професійну кваліфікацію, а і в тому, щоб дати йому можливість справлятися з різними багаточисельними ситуаціями та працювати в групі [4].

Не зважаючи на те, що в Україні з 1996 року і до цього часу триває розробка освітніх стандартів, навколо змісту та структури питання й досі залишається дискусійним. Тому ми звернулись до вітчизняного та зарубіжного досвіду розробки та впровадження стандартів освіти.

У законі «Про вищу освіту» ст. 11 зазначено, в Україні систему стандартів вищої освіти складають державний стандарт вищої освіти, галузеві стандарти вищої освіти та стандарти вищої освіти вищих навчальних закладів. За структурою державний стандарт вищої освіти містить: перелік кваліфікацій за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями; перелік напрямів і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями; вимоги до освітніх рівнів вищої освіти; вимоги до освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти. У свою чергу галузеві стандарти вищої освіти містять: освітньо-кваліфікаційні характеристики випускників вищих навчальних закладів; освітньо-професійні програми підготовки; засоби діагностики якості вищої освіти.

Освітньо-кваліфікаційна характеристика встановлює галузеві кваліфікаційні вимоги до соціально-виробничої діяльності випускників вищого навчального закладу з певних спеціальностей та освітньо-кваліфікаційного рівня і державні вимоги до властивостей та якостей особи, яка здобула певний освітній рівень відповідного фахового спрямування.

Стандарти вищої освіти вищих навчальних закладів містять: перелік спеціалізацій за спеціальностями; варіативні частини освітньо-професійних

програм підготовки; варіативні частини засобів діагностики якості вищої освіти; навчальні плани; програми навчальних дисциплін.

Галузеві стандарти у напрямі «Фармація» зі спеціальностей Фармація, Клінічна фармація, Технологія фармацевтичних препаратів, Технологія парфумерно-косметичних засобів з освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» були затверджені Наказом МОН України № 629 від 29. 07. 2004 р. та з освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» Наказом МОН України № 196 від 16. 03. 2006 р.

Петренко В. Л. зробив вагомий внесок у розробку вітчизняних стандартів та їх адаптацію до європейських. На думку автора, саме стандартизація освіти є однією з основних ланок серед необхідних заходів, завдяки якими можна вирішити завдання та цілі болонського процесу.

Як зазначив дослідник стандартизації вітчизняної освіти Петренко В. Л., питання стандартизації освіти, кваліфікацій та рівнів мають бути предметом обговорення серед загалу країн і міжнародної спільноти, в тому числі європейської, що працює над змінами та доповненнями в нормативних документах. Без стандартизації змісту освіти та змісту навчання, без стандартизації освітніх технологій та технологій визначення якості навчання та фахової підготовки ідея європейської інтеграції освіти може залишитися гаслами [9].

Морозова Т. Ю. досліджуючи проблеми стандартизації вищої освіти зазначає, що «чинні в нашій країні галузеві стандарти вищої освіти спроектовані на основі кваліфікаційної моделі фахівця, достатньо жорстко прив'язаної до об'єкта і предмета праці». Наявність в освітньо-кваліфікаційній характеристиці узагальненої моделі особистості випускника, на думку авторки, є проявом тенденції переходу до компетентнісної моделі фахівця [7].

Зауваження щодо розроблених у 1980-1982 р.р. кваліфікаційних характеристик, зазначає Слєпкань З. І. На думку автора ця спроба була невдалою, оскільки вони не стали базою для визначення змісту освіти та професійної підготовки фахівця, не були зорієнтовані на суспільний поділ праці

та вимоги до фахівця, на виконання соціального замовлення. Недоліками створених кваліфікаційних характеристик були задекларованість, неконструктивність та нездатність бути основою діагностики вимог до фахівця, недостатня орієнтація на суб'єктно-діяльнісний підхід [10].

Моделі кваліфікаційних стандартів в європейських країнах були досліджені представниками України у Форумі Радників Європейського фонду освіти Артюхом С. Ф. та Сімак А. Д. з метою розробки кваліфікаційних стандартів професійної освіти. Представлена модель так званих «екзаменаційних стандартів» відображає зміст та рівень компетенції, які повинні бути здобуті в результаті професійного навчання. Ці стандарти не охоплюють сам процес навчання, а є мірою змісту та рівня компетенції того, хто навчається. Професійна модель містить у собі початкові вимоги, опис курсу навчання, термін навчання, зміст навчання, структуру навчання та кваліфікацію навчального персоналу. Сюди включають і екзаменаційні стандарти.

Модульна модель кваліфікаційних стандартів відрізняється від двох попередніх тим, що вона визначає вимоги тільки для певного роду професійної діяльності і детально викладає скорочену процедуру навчання та екзаменаційні стандарти, тобто подає своєрідний модуль тільки для даної професії.

У світовому освітньому просторі можна спостерігати тенденції щодо розробки стандартів вищої освіти з орієнтацією на компетентнісний підхід. Переважна більшість країн світу ще в 80-90 роках створили стандарти загальної освіти і сформулювали державні вимоги до змісту освіти.

Державні стандарти мають багато спільного та водночас і певні відмінності. В англосакських країнах (США, Англія, Канада, Австралія) стандартизація йде шляхом розширення обов'язкового змісту. В Росії, Італії, Франції та Японії скорочують обсяг обов'язкового змісту, або ж виділяють з нього базову освіту, яка необхідна для всіх. В США стандарти носять рекомендаційний характер і не є обов'язковими. Стандарти не повинні обмежувати можливості для підвищення якості освіти.

У 1946 році була створена Міжнародна організація зі стандартизації ISO (International Organisation for Standardization), головною метою якої є сприяння розвитку стандартизації і пов'язаних з нею галузей знань. На неї покладено такі завдання: координація та уніфікація міжнародних стандартів; розробка міжнародних стандартів та сприяння їх використанню; здійснення обміну інформацією з питань стандартизації тощо.

Ще на початку 80-х років технічні комітети Міжнародної організації зі стандартизації ISO приступили до розробки стандартів професійної освіти. Важливим кроком щодо поглиблення процесу стандартизації стало прийняття Міжнародної стандартної класифікації освіти (МСКО), яка була розроблена ЮНЕСКО як інструмент, який дасть змогу порівняти статистичні дані у різних країнах, а також використати їх разом з економічною і трудовою статистикою. МСКО як класифікатор освіти, у якому зазначено 22 напрями підготовки, заснований на суто освітніх критеріях – рівні і ступені, структура галузей, сформованих за предметною ознакою, та зміст програм навчання – незалежно від планів тих, хто навчається на відповідних курсах [5].

Вивчаючи зарубіжний досвід стандартизації в освіті ми зіткнулись з тим, що в Болгарії в 2000 р. було впроваджено державні стандарти щодо змісту і нові навчальні програми для середнього ступеню освіти і попереду впровадження в класах основного ступеню. Державні освітні вимоги визначають знання, вміння і відношення (ціннісні орієнтації), які повинні бути сформовані у тих, хто навчається у наслідок навчання з кожною навчальною дисципліною. Сам термін «стандарт», як зазначають Р. Петкова та С. Манаєв, означає «ідеальний образ, сформульований на високому абстрактному рівні, що дозволяє наступну його деталізацію в інших нормативних документах. Державні освітні вимоги містять загальний опис культурно-освітньої підготовки, основні вміння, що мають інтеграційний характер, і стандарти навчального предмета, структуровані за ядрами навчального змісту. Останні являють собою прошарок навчального знання, які містять систему понять» [8].

В навчальних програмах, що розробені відповідно до вимог державних стандартів, регламентується набір кінцевих цілей навчання, виховання та розвитку тих, хто навчається, що забезпечує єдність у плануванні процесу навчання. Вперше регламентовані внутріпредметні та міжпредметні зв'язки, які в умовах інтеграції є умовою більш високої ефективності процесу навчання.

Немає поки що уніфікації освітніх стандартів у країнах колишнього СРСР. Вчені Росії та Білорусі Байденко В. І., Пугач В. Ф., Розіна Н. М., Селезньова Н. О., Федін В. Т провели дослідження щодо стандартизації вищої освіти, аналізу змісту стандартів Росії, Білорусі та України. Саме результати досліджень спонукають авторів до створення єдиного Маketу освітнього стандарту, в якому повинні бути враховані: міжнародна відповідність кваліфікацій, уніфікація освітніх програм, розроблено «граничні» загальноєвропейські стандарти якості професійної освіти всіх рівнів, інтернаціоналізація і навіть глобалізація спеціальностей [2].

При розробці державних стандартів в Росії науковий колектив під керівництвом Ледньова В. С. у 1993 році обґрунтував основні принципи створення освітніх державних стандартів, а саме: аналіз стану соціокультурного середовища і облік освітніх потреб і можливостей зацікавлених сторін; мінімізація складності об'єктів стандартизації (одиниць змісту освіти) при збереженні цілісності, системності та функціональної повноти з точки зору цілей освіти; погодження та прийнятність стандартів освіти за його ступенями; динамічність освітнього стандарту, можливість його удосконалення; можливість високотехнологічної інструментальної перевірки стандарту освіти.

Під стандартом освіти Ледньов В. С. розглядає систему основних параметрів, що приймаються як державна норма освіченості, яка відображає суспільний ідеал і враховує можливості реальної особистості та системи освіти для досягнення цього ідеалу [6].

У російських державних освітніх стандартах вищої професійної освіти сформульовані вимоги до кадрового, навчально-методичного і матеріально-технічного забезпечення навчального процесу, а також організації практик

різного спрямування, підсумкової державної атестації і рівня професійної підготовки випускників. Все це разом відповідає комплексу компетентностей випускників вищого навчального закладу, скомпонованих у цілісний блок характеристик, які можна виміряти та оцінити.

Щодо проблем стандартизації в системі відкритої освіти, то Андреев О. О. зазначає, що серед певного кола освітян стандартизація не користується популярністю, оскільки будь-яка стандартизація протирічить самій творчій, нестандартній діяльності педагога. І досить часто можна чути від викладачів, що стандарт і педагогічна діяльність несумісими, що стандартизація призведе до механічної, формальної процедури оцінки результатів [1].

Вивчаючи стан освітніх стандартів США Бургін М. С. та Степанко Г. В. зазначили, що у 1991 році Конгрес заснував тимчасовий державний орган – національну раду зі стандартів освіти та тестування (NCEST) з метою створення національних стандартів та тестів. Мета стандартів – домогтись високих досягнень, а не мінімальної компетенції; стандарти повинні вказувати напрями, а не бути навчальною програмою [3].

В стандартах 3-го покоління в Росії до уваги взято процес формування професійної компетентності фахівців. Наприклад, професійна педагогічна компетентність розглядається як сукупність трьох груп компетенцій, де в першу групу входять ключові, загальні для сучасних фахівців різних профілів компетенції, до другої групи – загальнопрофесійні, або базові для всіх фахівців педагогічного профілю і третя група – фахівців, що обумовлені предметною областю. Така позиція є продуктивною і надає можливості вищим навчальним закладам оперативно і гнучко реагувати на соціально-економічні виклики і зміни на ринку праці, перетворювати навчальні плани і програми, ґрунтуючись на наукові дослідження і актуальні потреби практичної діяльності.

Європейська Асоціація Гарантії Якості вищої освіти (ENQA) передбачає цілі та принципи, що визначають стандарти і директиви забезпечення якості. Така система стандартів передбачає самооцінку якості вищих навчальних закладів, зовнішню оцінку якості вищої освіти та гарантію якості оцінки

внутрішніх акредитацій цих агенцій. Метою зазначених стандартів і директив є покращення якості, надання допомоги вищим навчальним закладам в управлінні та покращенні якості, сприяння прозорості зовнішньої оцінки якості тощо [11].

Болонською Декларацією посилено акцент на системи оцінки та контролю якості, акредитації та курс на зближення стандартів і процедур оцінки. Однією з важливих умов є вироблення спільних систем контролю, орієнтованих на порогові стандарти, які встановлюватимуть вимоги до рівня підготовки випускників (результати), а не терміни та зміст підготовки. Таким чином у європейських стандартах як нормах якості вищої освіти, повинні бути зміщені акценти з кількісно-витратних показників на показники результату: компетентність, навченість і знання.

Робочою групою МОН запропоновано створення галузевих стандартів вищої освіти на основі компетентнісного підходу. Галузеві стандарти нового покоління відображатимуть європейські тенденції розвитку освіти на основі національних надбань в сфері стандартизації освіти і будуть враховувати нову структуру галузей знань та напрямів підготовки за Переліком-2006 (Постанова від 13 грудня 2006 р. №1719 Кабінету Міністрів України); будуть орієнтовані на трансферну систему перезарахування кредитів ECTS. Дисципліни гуманітарного та соціально-економічного циклу будуть стандартизовані на рівні МОН України, а природничо-наукові та професійно-орієнтовані будуть розроблятися Науково-методичними комісіями з урахуванням вимог держави та галузі.

При розробці стандартів нового покоління з напрямку «Фармація» нами буде враховано те, що стандарти визначають як обов'язкові вимоги до компетенцій фахівця, так і надають простір для творчості у проектуванні навчальних планів, індивідуальних планів студентів, навчальних програм з дисциплін тощо.

Література

1. Андреев А.А. Знания или компетентность? / А. А. Андреев // Высшее образование в России. – 2005. – № 2. – С. 84.

2. Байденко В. І. Про можливість побудови єдиного Макета освітнього стандарту країн СНД як динамічної моделі норми якості вищої освіти / В. І. Байденко, В. Ф. Пугач, Н. М. Рогозіна, Н. О. Селезньова, В. Т. Федін // Болонський процес в Україні. – 2005. – Вип. 46. – С. 40-61.

3. Бургін М. С. Стандарти у системі освіти США: стан проблеми / М. С. Бургін, Г. В. Степенко. – К.: Проблеми освіти, 1997. – С. 160-165.

4. Делор Ж. Образование: скрытое сокровище. ЮНЕСКО. 1996. – С. 37

5. Кузнєцов В. О. Про міжнародну стандартну класифікацію освіти / В. О. Кузнєцов, В. І. Латишева, В. Л. Петренко // Проблеми освіти. – К.: ІЗМН, 1997. – С. 3-11.

6. Леднев В. С. Содержание образования: учеб. пособие / В. С. Леднев. – М.: Высш. шк., 1989. – С. 69.

7. Морозова Т.Ю. Погляд на освітні стандарти крізь призму компетентнісного підходу / Т. Ю. Морозова // Проблеми освіти. – 2005. – Вип. 46. Ч. 2. – С. 73-79.

8. Петкова Р. Процес реформування системи образования / Р. Петкова, С. Манаєв // Педагогіка. – 2005. – №5. – С 106-109.

9. Петренко В. Л. Стандарти вищої освіти у контексті Болонського процесу: історія, сучасний стан, перспективи / В. Л. Петренко // Проблеми освіти. – К., 2005. – С. 66-104.

10. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: Навч. посіб. / З. І. Слєпкань. – К.: Вища шк., 2005. – С.103-104.

11. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. – Ленвіт, 2006. – 35 с.